© О. Р. Кривицька, Р. А. Мартинюк

Отримано: 27 лютого 2026 р.

Прорецензовано: 05 березня 2026 р.

Прийнято до друку: 08 березня 2026 р.

Дата публікації: 26 березня 2026 р.

email: olha.kryvytska@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: https://orcid.org/0000-0002-0844-3362

email: roman.a.martyniuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: https://orcid.org/0009-0008-9287-1554

DOI: http://doi.org/10.25264/2311-5149-2026-40(68)-138-146

Кривицька О. Р., Мартинюк Р. А. Фіскальна політика як ключовий інструмент економічного зростання країни. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Економіка» : науковий журнал.* Острог : Вид-во НаУОА, березень 2026. № 40(68). С. 138–146.

УДК: 336.22:330.34

JEL-класифікація: E62, H20, O40

Кривицька Ольга Романівна,
докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри інформаційних технологій та аналітики даних
Національного університету «Острозька академія»

Мартинюк Роман Анатолійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету «Острозька академія»

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

У статті фіскальну політику розглянуто як комплексний інструмент державного регулювання, що визначає параметри економічного зростання в умовах структурних дисбалансів, обмеженості фінансових ресурсів та, зокрема, воєнних ризиків. Систематизовано теоретичні підходи до трактування її сутності, уточнено зміст і взаємозв'язок податкової та бюджетної складових у межах фінансового механізму держави та фінансово-економічних відносин. Проаналізовано сучасні тенденції формування доходів і видатків бюджету, трансформацію структури податкових надходжень, зростання дефіциту та боргового навантаження. Окремо акцентовано увагу на важливості оцінки результативності та ефективності фіскальної політики під час її реалізації. Визначено вплив податкових і бюджетних інструментів на інвестиційну, ділову активність та фінансову стійкість держави. Окреслено пріоритетні напрями вдосконалення фіскальної політики України з урахуванням потреб сьогодення та післявоєнного відновлення, структурної модернізації економіки та посилення її конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: *фіскальна політика, економічне зростання, соціально-економічний розвиток, податкова політика, бюджетна політика, фінансові ресурси.*

Olha Kryvytska,
Doctor of Economics, Professor, Department of Information Technology and Data Analytics,
National University of Ostroh Academy

Roman Martyniuk,
Master's Degree Student,
The National University of Ostroh Academy

FISCAL POLICY AS A KEY TOOL FOR THE ECONOMIC GROWTH OF THE COUNTRY

This paper examines fiscal policy as a key instrument for economic growth under macroeconomic instability and fiscal constraints. The research is justified by persistent budget deficits, rising public debt, reliance on external financing, and the need to balance short-term stabilization with long-term development, particularly during post-war recovery.

The study reviews theoretical approaches to fiscal policy, emphasizing differing views on taxation and public expenditure. Defined as an integrated system of budgetary and tax instruments, fiscal policy enables the state to influence economic activity and structural transformation. The research aims to determine fiscal policy's role in sustainable economic growth and identify directions for improving its components, using theoretical generalization, structural analysis, and institutional approaches.

The core analysis focuses on public expenditure structures, the balance between current and capital spending, and prioritizing productive expenditures that stimulate investment, human capital formation, and technological modernization. Furthermore, analyzing tax revenues confirms taxation's dominant role in forming the budgetary base, highlighting the need for a balanced tax system combining fiscal sufficiency with investment attractiveness.

Results demonstrate that fiscal policy effectiveness depends on instrument coherence, fiscal rule stability, budget planning quality, and tax administration efficiency. Ultimately, the findings emphasize the necessity of transforming fiscal policy from short-term budget balancing into a strategic tool for sustainable, long-term economic growth.

Keywords: *fiscal policy, economic growth, socio-economic development, tax policy, budgetary policy, financial resources.*

Постановка проблеми. Фіскальна (податково-бюджетна) політика відіграє ключову роль у формуванні умов економічного зростання держави, особливо в період високих макроекономічних ризиків, обмеженості фінансових ресурсів та потреби у відновленні економіки. Воєнні виклики, високий рівень дефіциту бюджету, зростання державного боргу та підвищена залежність від зовнішніх джерел фінансування істотно ускладнюють реалізацію фіскальної політики, спрямованої не лише на підтримку поточної стабільності, а й на довгостроковий розвиток.

Сучасна практика податково-бюджетного регулювання в Україні зосереджена більшою мірою на забезпеченні виконання першочергових державних зобов'язань – фінансування оборонних та соціальних видатків, що є очевидним в умовах сьогодення. Проте це обмежує можливості використання фіскальних інструментів для стимулювання інвестиційної активності та структурної модернізації економіки. Невпорядкованість бюджетних пріоритетів, нестабільність податкових правил та недостатня результативність державних видатків знижують ефективність впливу фіскальної політики на економічну динаміку.

У зв'язку з цим актуалізується проблема формування фіскальної політики, яка здатна поєднати завдання фінансової стійкості з потребами зростання економіки. Відсутність системного підходу до використання бюджетних і податкових важелів як інструментів розвитку, недостатній рівень цифровізації фіскального адміністрування, низька ефективність бюджетного планування стримують реалізацію потенціалу фіскальної політики в умовах воєнних викликів і структурних деформацій економіки. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового аналізу механізмів впливу бюджетно-податкової політики на економічну динаміку та визначення стратегічних напрямів її реалізації з метою забезпечення сталого економічного розвитку в середньо- та довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням питань сутності фіскальної політики, її впливу на економічне зростання та сталий розвиток, ролі в формуванні конкурентоспроможної економіки займалася чимала кількість українських та зарубіжних науковців. Зокрема, даній проблематиці присвячені праці таких вчених-дослідників як М. Поляк-Свергун, Л. Дерманська [1], М. Правдюк [2], О. Замковий [3], І. Якушко [4], В. Тарангул, В. Бантон [5], Н. Гончаренко, Р. Доля, Д. Сурін [6], А. Жаріков [7], А. Гара, В. Кехая-Кека, А. Беджеті, А. Хоті, Д. Кехая [10] та інші. Автори Ф. Карлі та Л. Модесто аналізують взаємодію фіскальної політики, боргових обмежень і очікувань у малій відкритій економіці та їхній вплив на динаміку боргу й економічну рівновагу. Проблеми бюджетно-податкової політики в умовах соціально-економічних трансформацій, як основного елемента суспільного розвитку та фінансово-бюджетної безпеки досліджено у наукових роботах Т. Канєвої, О. Осики [8], В. Чугунова [11], А. Слободяник [12]. Проте, незважаючи на чималу кількість наукових досліджень, проблематика ролі фіскальної політики в забезпеченні економічного зростання та механізмів її ефективної реалізації залишається недостатньо розкритою й потребує додаткового вивчення.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні впливу фіскальної політики на економічне зростання країни через розкриття її сутності та механізму дії, а також у формуванні практичних орієнтирів реалізації фіскальної політики як стратегічного інструменту стабілізації та відновлення економіки України в умовах воєнного стану і повоєнної трансформації. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: охарактеризувати сутність та механізм дії фіскальної політики, визначити її основні інструменти; дослідити, яким чином фіскальна політика забезпечує економічне зростання країни; сформувати практичні орієнтири реалізації фіскальної політики як драйвера економічного зростання України в умовах війни та повоєнної відбудови.

Виклад основного матеріалу. Фінансове регулювання соціально-економічного розвитку відбувається через систему сформованих інституційних інструментів, ключову роль серед яких відіграє фіскальна політика. Результативність функціонування її податкової та бюджетної складових, що взаємодіють і доповнюють одна одну в межах єдиного механізму, визначає темпи й структурні співвідношення економічного зростання, рівень суспільного добробуту та довгострокову конкурентоспроможність державної економіки в умовах глобалізації. Перш за все, доцільно розглянути кілька підходів науковців до визначення сутності фіскальної політики, її основних елементів, а також впливу на економічне зростання держави.

Як зазначає авторський колектив на чолі з В. Тарангулом, «фіскальна політика держави є одним з основних інструментів макроекономічного регулювання, її сфера та сила її впливу настільки велика, що значимість оптимальної фіскальної політики важко переоцінити. Вже досить давно маніпулювання податками та державними видатками використовується для регулювання руху капіталів та впливу на прийняття інвестиційних рішень фізичними і юридичними особами. Однак основна макроекономічна функція держави полягає у стабілізації економіки, а фіскальна політика, як правило, відіграє у цьому також дуже важливу роль» [5].

А. Крисоватий фіскальну політику трактує як процес регулювання державних видатків та податкових надходжень для забезпечення повної зайнятості, цінової стабільності та економічного зростання, а також вплив держави на економічну кон'юнктуру через зміну системи оподаткування і державних витрат [4].

Н. Гончаренко з колегами визначають, що фіскальна політика – це «комплекс заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру джерел державних доходів і напрямків державних витрат шляхом зміни виду і ставок податків, зборів, відрахувань та інших обов'язкових внесків до бюджету, державні позабюджетні фонди, а також за рахунок вибору розмірів і складу обов'язкових державних витрат у вигляді утримання, виплат, дотацій, трансфертів та субсидій на всіх рівнях державного управління, спрямованих на підвищення ефективності національної економіки та стимулювання економічного зростання країни у системі світового господарства» [6].

Фіскальна політика охоплює комплекс взаємопов'язаних державних рішень і інструментів, спрямованих на формування доходів та управління видатками бюджетів різних рівнів. Саме результативність функціонування цього механізму, а також збалансованість і структура бюджетних потоків визначають напрям та інтенсивність соціально-економічного розвитку країни.

Економічне зростання вимірюється передусім через динаміку реального ВВП та темпи його приросту, що відображають загальний обсяг доданої вартості з урахуванням інфляційної складової. Поряд із цим аналітичну цінність мають: рівень зайнятості та безробіття як індикатор використання трудового потенціалу; валове нагромадження основного капіталу як відображення інвестиційної активності; сукупна факторна продуктивність, що характеризує ефективність використання капіталу і праці; а також індекс людського розвитку (ІЛР), який інтегрує виміри освіти, здоров'я та доходів населення.

Ключовим інструментом кількісної оцінки впливу фіскальної політики держави на ВВП, а отже, і на зростання економіки є фіскальний мультиплікатор. Він об'єднує в собі поняття мультиплікатора державних видатків та податкового мультиплікатора, відображаючи ступінь зміни рівноважного ВВП у відповідь на одиничне збільшення бюджетних видатків або зниження податкового навантаження. Емпіричні дослідження засвідчують істотну варіативність значень цього показника: у фазі рецесії він становить від 1,0 до 1,5, тоді як в умовах економічного підйому – від 0 до 0,5 [12].

Бюджет як ключовий елемент бюджетної політики є основним інструментом регулювання економіки, джерелом забезпечення фінансової стійкості та безпеки держави. Він відіграє провідну роль у системі економічного розвитку, створюючи відповідне фінансове середовище для прискорення подальшого зростання всіх сфер економіки та забезпечуючи макроекономічну рівновагу в умовах економічних трансформацій.

Створення економічних, організаційних та правових засад для підвищення ролі бюджету як інструменту формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів є важливим завданням, яке покладається на органи державної влади. Удосконалення бюджетних відносин, системи управління бюджетним процесом, послідовна реалізація виваженої бюджетної політики – необхідні умови забезпечення ефективної роботи економічного механізму [7]. Використовуючи бюджет як систему регулювання основних критеріїв фіскального простору, органи державної влади досягають стратегічних цілей розвитку. При перерозподілі національного продукту між публічним та приватним секторами бюджет водночас слугує системою планування та контролю. У сучасних умовах соціально-економічних перетворень важливо забезпечувати збалансоване та адекватне державне регулювання задля задоволення потреб та інтересів суспільства при максимальній ефективності використання обмежених фінансових ресурсів. Формування бюджетів має здійснюватися на засадах програмно-цільового методу, що передбачає ефективне та обґрунтоване використання ресурсів, акумульованих, перш за все, за рахунок податків, із орієнтацією на досягнення конкретних соціально-економічних результатів [8].

При застосуванні ефективного менеджменту державний бюджет має базуватися на методології, яка забезпечує поєднання процесу прийняття управлінських рішень із раціональним розподілом фінансових ресурсів. Суть цього методу полягає в тому, що розподіл фінансів спрямований на досягнення конкретно визначених результатів, що оцінюються за спостережними та прогнозними показниками ефективності використання бюджетних коштів, згідно зі стратегічними цілями планування як на державному, так і місцевому рівнях. Впровадження адекватних бюджетних підходів нерозривно пов'язане з належною організацією державного обліку, що забезпечує формування масивів інформації про основні результати функціонування та рівень результативності використання ресурсів. У свою чергу, це створює підґрунтя для узгодження фінансової діяльності з вимогами чинного законодавства держави [2].

Інструменти фіскальної політики переважно орієнтовані на раціональний розподіл й цільове використання публічних фінансових ресурсів задля досягнення визначених параметрів суспільного розвитку. Цей підхід свідчить про узгоджену позицію держави щодо реалізації національних інтересів і створення передумов для стійкого економічного зростання.

Регулювання видатків бюджету відбувається з огляду на наявні доходні ресурси, встановлені державні соціальні стандарти та гарантії, а також відповідно до чинної бюджетної класифікації видатків. Особливого значення набуває оптимізація співвідношення між продуктивними та непродуктивними витратами. Побудова структури державних видатків має бути зорієнтована на реалізацію завдань комплексної економічної модернізації та формування умов для довгострокового збалансованого розвитку.

Урядові пріоритети повинні передбачати обґрунтоване збільшення частки капітальних видатків, зокрема, спрямованих на розвиток виробничої сфери та зростання її результативності. Насамперед, йдеться про інвестування у транспортну, енергетичну інфраструктуру, систему освіти, прикладні дослідження, охорону здоров'я та інші напрями, що формують і посилюють людський потенціал, а також формують передумови для збільшення обсягів фінансових надходжень бюджету у середньо- та довгостроковій перспективі. Водночас надзвичайно важливо забезпечувати належне виконання державою зобов'язань щодо обслуговування боргу, своєчасно й у повному обсязі гарантувати соціальний захист громадян, а також підвищувати ефективність діяльності органів публічного управління. Іншими словами, регулювання бюджетних видатків має здійснюватися на основі зважених і стратегічно продуманих рішень, що в майбутньому забезпечить позитивний вплив на економіку [1].

Здійснення бюджетних видатків неможливе без мобілізації належних обсягів доходів. У цьому аспекті провідне місце належить податкам, оскільки саме вони є основним джерелом формування дохідної частини бюджету, виконуючи свою фіскальну функцію. Для прикладу, частки податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України (ЗБУ) за останні п'ять років наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Частка податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України у 2021-2025 рр.

Рік	Частка податкових надходжень у ЗБУ, %
2021	87,5
2022	61,2
2023	52,8
2024	58,2
2025	58,1

Джерело:[9].

Податки – основний, найбільш універсальний та дієвий фінансовий інструмент здійснення загальнодержавного управління. Вони слугують потужним важелем впливу на соціально-економічні процеси держави. Збалансована структура податкової системи та оптимальний рівень податкового навантаження є передумовою збереження стабільних темпів економічного зростання.

Водночас саму податкову політику визначають як «специфічну діяльність інституцій фіскального регулювання й контролю із визначення та законодавчого регламентування справляння податкових платежів до бюджетів відповідного рівня». У більш широкому розумінні, податкова політика – це процес планування та збору бюджетних доходів через застосування постійних джерел податкових надходжень [3]. Складовими податкової політики є: нормативно-правове закріплення видів податків і зборів, визначення кола платників, об'єктів, баз оподаткування та розмірів ставок. До них також належать: встановлення умов надання податкових пільг, регламентація строків сплати та процедур адміністрування платежів із подальшим їх зарахуванням до відповідних грошових фондів держави.

Досягнення стабільного економічного зростання пов'язане з постійним удосконаленням побудови системи оподаткування, насамперед, через оптимізацію поєднання податкових ставок і баз. Можемо стверджувати, що в цілому структура податкової системи має більший вплив на темпи розвитку економіки, ніж рівень фіскального навантаження як такий, оскільки останній відображає лише визначену модель соціоекономічного розвитку.

У процесі економічних трансформацій зростає потреба у більш обґрунтованих підходах до формування податкових надходжень, особливої ваги набуває здатність бюджетної системи швидко реагувати на суспільні зміни та бути гнучкою. Система наповнення бюджету податками має підтримувати належний рівень бюджетної, фінансової та економічної безпеки країни. Сучасні динамічні умови розвитку суспільства потребують виваженого застосування податкових інструментів як важливої складової державного регулювання як на національному, так і на регіональному рівні.

Баланс податкового навантаження між різними групами платників – фізичними та юридичними особами – є визначальним критерієм результативності державної політики розподілу й перерозподілу ресурсів.

Регіональні відмінності, пов'язані з адміністративно-територіальним устроєм, нерідко стають вирішальним чинником для суб'єктів господарювання під час вибору місця ведення діяльності, масштабу її розгортання та напрямів розміщення капіталу [3].

Податкове регулювання як напрям державної політики потребує системного аналізу й удосконалення, оскільки воно є ключовим елементом механізму макроекономічного управління. Посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, активізація інвестиційних процесів і формування сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу зумовлюють необхідність модернізації національної податкової системи та розширення регулятивного потенціалу податкової політики у процесі соціально-економічних відносин.

Отже, податки разом із державними видатками виступають ключовим елементом фіскальної політики та важливим засобом регулювання ринкової економіки. І податкові надходження, і бюджетні витрати безпосередньо впливають на обсяг сукупного попиту, а відтак – на масштаби виробництва та рівень зайнятості. Найдієвіше держава може коригувати сукупний попит саме через зміну обсягів видатків, оскільки вони прямо формують умови для стабільного розвитку та прискорення економічної динаміки.

У процесі оптимізації структури й визначення раціональних обсягів державних витрат пріоритет варто надавати тим напрямам, що стимулюють економічне зростання – до прикладу, інвестиціям у високотехнологічні галузі, розвиток добувної та переробної промисловості. Водночас важливо підтримувати сфери, які підвищують якість життя населення та формують людський капітал як базовий ресурс розвитку країни, зокрема, медицину, освіту, житлово-комунальне господарство, громадський порядок і безпеку.

Варто зазначити, що використання інструментарію фіскальної політики має ґрунтуватися на об'єктивній оцінці поточного стану економіки, адже ігнорування реальних макроекономічних умов може спричинити непередбачувані наслідки як у стратегічній, так і в короткостроковій перспективі. Водночас цільові орієнтири фіскальної політики повинні бути узгоджені з економічною природою та функціональним призначенням і податків, і бюджету. З огляду на це, доцільно подати структурну модель фіскальної політики наступним чином (рис. 1) [5].

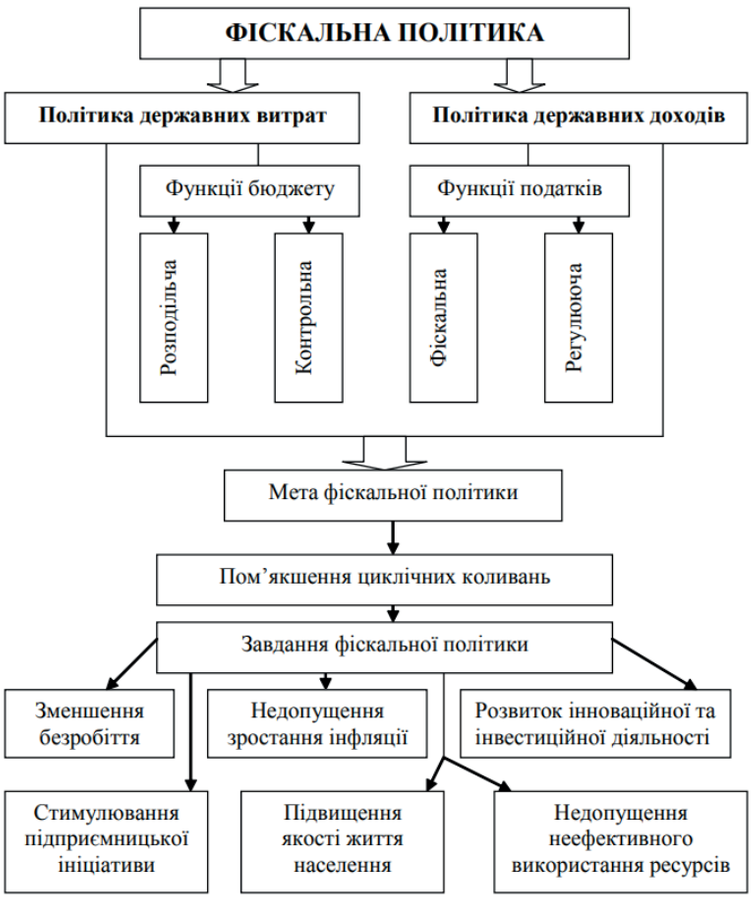

Рис. 1. Структурна модель фіскальної політики

Джерело: [5].

Реальний вплив фіскальної політики на економічне зростання реалізується через систему взаємопов'язаних напрямів впливу. Основні з них наведено далі. Перший – вплив сукупного попиту: зміна обсягів державних видатків та податкового навантаження безпосередньо впливає на споживання домогосподарств та інвестиційну активність суб'єктів господарювання, формуючи загальний обсяг сукупного попиту в економіці. Збільшення державних витрат або зниження податків підвищує наявні доходи економічних агентів, стимулюючи споживання та інвестиції, що сприяє розширенню виробництва. Натомість скорочення видатків чи підвищення податків може стримувати економічну активність, зменшуючи обсяг сукупного попиту. Через дію мультиплікативного ефекту такі зміни здатні впливати на темпи економічного зростання [12].

Другий – інвестиційний вплив: капітальні видатки бюджету на розвиток інфраструктури, освіти, науки та охорони здоров'я формують довгостроковий виробничий потенціал економіки. За оцінками МВФ, збільшення державних інвестицій на 1 відсотковий пункт ВВП підвищує рівень виробництва приблизно на 0,4 % у рік здійснення інвестицій та на близько 1,5 % протягом наступних чотирьох років. При цьому приріст ВВП частково компенсує збільшення державного боргу, що дає змогу уникнути суттєвого погіршення боргового навантаження [13]. Крім того, державні інвестиції здатні виступати каталізатором для приватного сектору, створюючи сприятливі умови для залучення додаткового капіталу та розвитку підприємницької активності. У довгостроковій перспективі це сприяє модернізації виробництва, підвищенню продуктивності праці та зміцненню конкурентоспроможності національної економіки.

Третій – вплив пропозиції: державні видатки на наукові дослідження, інновації та розвиток людського капіталу сприяють підвищенню продуктивності праці та технологічного рівня економіки. Це забезпечує довгострокове зростання потенційного виробничого обсягу, модернізацію виробництва та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки [12].

Четвертий – інституційно-очікуваний вплив: фіскальна політика формує очікування економічних агентів щодо майбутньої податкової політики, стабільності державних фінансів та макроекономічної рівноваги. Передбачуваність бюджетної політики, прозорість фінансів та ефективне управління державним боргом підвищують довіру бізнесу та домогосподарств, стимулюючи економічну активність і довгострокове планування.

П’ятий – перерозподільчий вплив: через систему податків і трансфертів держава здійснює перерозподіл доходів між різними групами населення, що впливає на структуру споживання в економіці. Домогосподарства з нижчим рівнем доходів мають вищу схильність до споживання, тому перерозподіл ресурсів на їхню користь здатен посилювати внутрішній попит і стимулювати економічну динаміку.

Як і будь-який напрям державної діяльності, фіскальна політика потребує оцінювання її результативності за визначеними показниками. На нашу думку, добір цих критеріїв має спиратися на ті результати, які держава здатна використати з найбільшою віддачею для стимулювання економічного розвитку, водночас уникаючи істотного нарощування бюджетного дефіциту та державного боргу. Числові параметри оцінки результативності фіскальної політики повинні корелювати з показниками національної безпеки. Її можна вважати безпечною за умови відсутності тенденції до збільшення частки державного боргу у ВВП, адже його безконтрольне зростання означає, що в перспективі значна частина доходів держави буде спрямовуватися виключно на обслуговування боргових зобов’язань. Раціонально вибудувана фіскальна політика передбачає таке поєднання фіскальних інструментів, яке забезпечує достатнє наповнення бюджету та водночас не створює ризиків некерованого нарощування державного боргу [5].

Дієва фіскальна політика повинна відзначатися раціональною кількістю та збалансованою структурою податкових платежів, логічною узгодженістю регуляторних інструментів і їх належним обґрунтуванням, а також враховувати тенденції економічного розвитку, глобальні циклічні коливання та особливості інвестиційної активності суб’єктів господарювання. Інституції публічного управління безпосередньо відповідають за формування передумов соціально-економічного розвитку. Для цього доцільними є системне спрощення процедур податкового адміністрування, всебічна цифровізація фіскального середовища та підвищення якості консультаційної підтримки платників з боку працівників податкових органів.

З огляду на пріоритет забезпечення стійкості системи публічних фінансів в умовах воєнного стану, першочерговим стає підвищення результативності управління шляхом максимальної автоматизації рутинних операцій фіскальних органів, гарантування захисту конфіденційних даних платників податків і надійної роботи ІТ-інфраструктури, розвитку механізмів внутрішнього контролю, запровадження провідних міжнародних стандартів протидії ухиленню від оподаткування та удосконалення аналітичних інструментів [3].

Також доцільно зазначити, що технології штучного інтелекту набувають дедалі більшого значення у сфері фіскальної політики, відкриваючи нові можливості для виявлення випадків нераціонального

використання бюджетних ресурсів і більш точного прогнозування державних видатків. Їх упровадження підсилює інструменти моніторингу та аналітики, що сприяє своєчасному реагуванню на потенційні ризики у сфері управління публічними фінансами. Водночас актуалізується проблема належного нормативно-правового врегулювання, адже інтеграція штучного інтелекту в діяльність органів публічної влади породжує нові виклики для законодавства. У зв'язку з цим особливої ваги набуває визначення допустимих меж і умов застосування таких технологій у сферах оподаткування та розпорядження фінансовими ресурсами держави.

Результативність фіскальних заходів значною мірою зумовлюється точністю та аналітичною обґрунтованістю планування і прогнозування податкових надходжень та державних видатків, адже саме вони визначають пріоритети соціально-економічного розвитку країни, регіону чи територіальної громади. Планово-прогностична робота у сфері доходів бюджету має здійснюватися як нормативно впорядкований і водночас гнучкий процес, що передбачає системне коригування параметрів фіскального середовища (податкових ставок, пільг, баз оподаткування та інших винятків), перегляд регуляторних інструментів і постійний моніторинг їх реалізації. Якість бюджетних прогнозів істотно залежить від застосованої методології та часових меж прогнозування: надмірне розширення горизонту підвищує невизначеність через вплив соціально-економічних шоків та зовнішніх чинників. У зв'язку з цим найбільш раціональним підходом є впровадження середньострокового бюджетного планування [3].

З огляду на вище зазначене, можемо сформувати деякі орієнтири реалізації фіскальної політики для України в умовах воєнного стану та повоєнної трансформації. За умов повномасштабної війни та структурної деформації національної економіки державна фіскальна політика повинна трансформуватися з інструменту пасивного балансування бюджету у стратегічний механізм відновлення виробничого потенціалу, стимулювання інвестицій та інтеграції до європейського економічного простору. Її архітектура має поєднувати стабілізаційну, стимулюючу та інституційну функції.

У період воєнного стану бюджетна політика повинна базуватися на жорсткій послідовності витрат: оборона та безпека, підтримка критичної інфраструктури, соціальний захист та забезпечення, відновлення логістики та енергетики. Після завершення активної фази війни акцент має бути зміщений на інвестиційні видатки з високим фіскальним ефектом – транспортну інфраструктуру, енергетичну модернізацію, цифровізацію публічного сектору та розвиток людського капіталу. Не варто забувати і про інвестиції в оборонно-промисловий комплекс для зміцнення та підтримки національної безпеки держави.

Доцільним є вдосконалення процесу середньострокового бюджетного планування з чіткими показниками ефективності видатків та обов'язковим аудитом результативності програм. Видатки мають оцінюватися не за обсягом освоєння коштів, а за їхнім внеском у приріст ВВП та зайнятості [3].

Податковий компонент фіскальної політики повинен забезпечувати баланс між фіскальною достатністю та інвестиційною привабливістю. Станом на сьогодні ключовими завданнями є збереження податкової бази та мінімізація тінізації економіки. Це передбачає, зокрема, розширення електронного адміністрування податків і повну інтеграцію інформаційних систем державної податкової служби, адресні податкові стимули для підприємств, що здійснюють релокацію виробництва або інвестують у переробну галузь, запровадження прискореної амортизації для капіталовкладень у технологічне оновлення та інше.

У післявоєнний період податкові реформи повинні бути синхронізовані з вимогами гармонізації законодавства з нормами Європейського Союзу. У межах євроінтеграції доцільним є поступове наближення до директив ЄС у сфері ПДВ, акцизного оподаткування та протидії агресивному податковому плануванню. Це створить передумови для інтеграції до єдиного ринку та зниження транзакційних витрат для експортерів.

Сьогодні критично важливим є диверсифікація джерел покриття дефіциту бюджету з метою мінімізації монетарного фінансування. Основними напрямами, які використовує Уряд, є активне використання механізмів макрофінансової допомоги від МВФ, Світового банку, ЄБРР; залучення грантових ресурсів і пільгових кредитів від урядів країн-партнерів; розвиток внутрішнього ринку військових та інфраструктурних облігацій із розширенням кола інвесторів, використання доходів від заморожених російських активів. Після війни доцільно перейти від переважно боргового фінансування до змішаної моделі, що поєднує кошти міжнародної допомоги, прямі іноземні інвестиції, механізми державно-приватного партнерства з забезпеченням гарантій та страхування воєнних ризиків та спеціальні фонди відбудови.

Сталий економічний розвиток потребує формування довіри до публічних фінансів. Для цього необхідно запровадити фіскальні правила з обмеженням структурного дефіциту та рівня державного боргу, забезпечити прозорість розподілу коштів фондів відновлення через цифрові платформи, посилити парламентський та громадський контроль за використанням міжнародної допомоги. Особливу увагу

варто приділити інтеграції принципів ESG у бюджетний процес, що відповідає сучасним стандартам ЄС та сприятиме доступу до «зеленого» фінансування.

Фіскальна політика повинна підтримувати перехід до інноваційної моделі економіки. Зокрема, пріоритетами мають стати підтримка переробної промисловості замість експорту сировини, податкові стимули для інвестицій у науково-дослідні роботи та створення спеціальних економічних режимів для регіонів, що зазнали найбільших руйнувань. У цьому контексті важливо забезпечити синергію між бюджетною політикою та промисловою стратегією держави, аби кошти відновлення не лише компенсували втрати, а й формували нову виробничу структуру економіки.

З огляду на значну роль територіальних громад у процесах відбудови, доцільним є збереження та розширення їхньої дохідної бази шляхом стабільного закріплення частки ПДФО за місцевими бюджетами; створення регіональних фондів розвитку та стимулювання міжмуніципального співробітництва для реалізації інфраструктурних проєктів. Фінансова автономія громад сприятиме більш адресному використанню ресурсів та пришвидшить відновлення територій.

Отже, фіскальна політика України повинна поєднувати короткострокову стабілізацію з довгостроковою стратегією структурного оновлення економіки. Її ефективність визначатиметься не лише обсягом мобілізованих ресурсів, а й якістю їхнього розподілу, інституційною прозорістю та узгодженістю з євроінтеграційним курсом держави. Лише за умови комплексної модернізації податково-бюджетного механізму фіскальна політика зможе виконувати функцію ключового інструменту сталого економічного зростання.

Висновки. Узагальнення теоретичних положень та результати проведеного аналізу свідчать, що фіскальна політика є визначальним інструментом формування траєкторії економічного зростання держави. Вона має двоєдину природу – стабілізаційного механізму та інструменту стратегічного розвитку, що реалізується через узгоджену взаємодію податкової та бюджетної складових. Структура доходів бюджету, співвідношення між поточними й капітальними видатками, рівень програмно-цільового планування та якість адміністрування податків безпосередньо впливають на темпи економічної динаміки. Зниження частки податкових надходжень у доходах бюджету в умовах війни посилює залежність від зовнішніх джерел фінансування, що актуалізує необхідність розширення внутрішньої дохідної бази та підвищення ефективності фіскального менеджменту. Вплив фіскальної політики виходить за межі короткострокового регулювання макроекономічної кон'юнктури та охоплює формування довгострокових структурних пропорцій, інвестиційного клімату й соціально-економічної стійкості. Ефективність фіскальної політики визначається збалансованістю податкової та бюджетної складових, стабільністю правил оподаткування, якістю управління видатками та здатністю держави підтримувати довгострокову боргову стійкість.

Вплив фіскальної політики на економічне зростання реалізується через такі основні взаємопов'язані напрями: регулювання сукупного попиту через зміну обсягів державних видатків і податкового навантаження; інвестиційний вплив через капітальні видатки на інфраструктуру, освіту і науку; вплив на пропозицію через підвищення продуктивності факторів виробництва; інституційно-очікуваний вплив через формування довіри інвесторів до стабільності фіскальних правил; перерозподільчий вплив через перерозподіл ресурсів між секторами економіки та групами населення.

В умовах воєнного стану в Україні фіскальна політика виконує передусім стабілізаційну функцію, забезпечуючи оборонні потреби, соціальний захист і підтримку критичної інфраструктури. У післявоєнний період її стратегічний акцент має бути зміщений у бік стимулювання інвестицій, модернізації виробничої бази, розвитку людського капіталу та поглиблення європейської інтеграції. Податкова політика має поєднувати фіскальну достатність із збереженням мотивацій до підприємницької активності, мінімізацією тінізації та розширенням цифрових інструментів адміністрування. Бюджетна політика повинна орієнтуватися на зростання частки продуктивних і капітальних видатків, запровадження чітких критеріїв оцінювання ефективності програм і розвиток середньострокового планування.

Результативність фіскальної політики нерозривно пов'язана з рівнем довіри до системи публічних фінансів, що формується через прозорість, підзвітність і дотримання фіскальних правил. У стратегічному вимірі вона має трансформуватися з інструменту поточного балансування бюджету у проактивний механізм структурного оновлення економіки, здатний забезпечити стале економічне зростання країни.

Література:

1. Поляк-Свергун, М.М., Дерманська, Л.В. (2024). Фіскальна політика та її вплив на економічне зростання. *Наукові перспективи*, 9 (51), 744-752. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-744-752.

Poliak-Sverhun, M.M., Dermanska, L.V. (2024). Fiskalna polityka ta yii vplyv na ekonomichne zrostannia [Fiscal policy and its impact on economic growth]. *Naukovi perspektyvy* [Scientific Perspectives], 9 (51), 744–752. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-744-752 [in Ukrainian].

2. Правдюк, М.В. (2025). Бюджетно-фіскальна політика як засіб забезпечення економічного зростання держави. *Наукові інновації та передові технології*, 7(47), 718-730. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-718-730.

Pravdiuk, M.V. (2025). Biudzhetno-fiskalna polityka yak zasib zabezpechennia ekonomichnoho zrostannia derzhavy [Budgetary and fiscal policy as a means of ensuring the state's economic growth]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii* [Scientific Innovations and Advanced Technologies], 7 (47), 718–730. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-718-730. [in Ukrainian].

3. Замковий, О.С. (2025). Фіскальна політика в ситемі фінансово-економічних відносин. *Бізнесінформ*, 3, 261-268. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-3-261-269.

Zamkovyi, O.S. (2025). Fiskalna polityka v systemi finansovo-ekonomichnykh vidnosyn [Fiscal policy in the system of financial and economic relations]. *Biznesinform* [Business Inform], 3, 261–268. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-3-261-269 [in Ukrainian].

4. Якушко, І.В. (2022). Фіскальна політика: сутність та особливості впливу на розвиток національної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 6. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-04.

Yakushko, I.V. (2022). Fiskalna polityka: sutnist ta osoblyvosti vplyvu na rozvytok natsionalnoi ekonomiky [Fiscal policy: essence and features of influence on development of the national economy]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia* [Problems of modern transformations. Series: economics and management], 6. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-04. [in Ukrainian].

5. Бантон, В.Д.Л., Тарангул, В.І. (2010). Фіскальна політика та механізм її реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*, 21, 30-35. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ipd_2010_21_10>. (2026, лютий, 10).

Banton, V.D.L., Tarangul, V.I. (2010). Fiskalna polityka ta mekhanizm yii realizatsii [Fiscal policy and the mechanism of its implementation]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], 21, 30–35. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ipd_2010_21_10>. (2026, February, 10). [in Ukrainian].

6. Гончаренко, Н., Доля, Р., Сурін, Д. (2016). Фіскальний інструментарій як ключовий елемент системи регулювання економічного розвитку держави на макрорівні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 5, 90-93.

Honcharenko, N., Dolia, R., Surin, D. (2016). Fiskalnyi instrumentarii yak kliuchovyi element systemy rehuliuvannia ekonomichnoho rozvytku derzhavy na makrorivni [Fiscal instruments as key element of state economic development regulation at macrolevel]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina* [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University], 5, 90–93. [in Ukrainian].

7. Жаріков, А.Ю. (2021). Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*, 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.203.

Zharikov, A.Yu. (2021). Biudzhetno-podatkova polityka yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Fiscal policy as an instrument of socio-economic development of the country]. *Efektyvna ekonomika* [Efficient economy], 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.203. [in Ukrainian].

8. Канєва, Т.В., Осика, О.В. (2025). Бюджетна політика за умов соціально-економічних трансформацій. *Бізнесінформ*, 2, 361-369.

Kanieva, T.V., Osyka, O.V. (2025). Biudzhetna polityka za umov sotsialno-ekonomichnykh transformatsii [Budget Policy Under the Conditions of Socioeconomic Transformations]. *Biznesinform* [Business Inform], 2, 361–369. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-361-369.

9. Open Budget. <https://openbudget.gov.ua/> (2026, лютий, 10).

Open Budget. <https://openbudget.gov.ua/> (2026, February, 10). [in Ukrainian].

10. Gara, A., Qehaja-Keka, V., Bexheti, A., Hoti, A., Qehaja, D. (2024). Impact of Fiscal Policy on Economic Growth: Evidence from South East European Countries. *Economic Studies Journal (Ikonomicheski Izsledvania)*, 33 (3), 65-77. <https://EconPapers.repec.org/RePEc:bas:econst:y:2024:i:3:p:65-77>. [in English].

11. Чугунов, В.І. (2021). Бюджетні видатки як складова фінансового забезпечення суспільного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*, 24, 64-69. https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.24.64.

Chuhunov, V.I. (2021). Biudzhetni vydatky yak skladova finansovoho zabezpechennia suspilnoho rozvytku [Budget expenditures as a component of financial support social development]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], 24, 64–69. https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.24.64. [in Ukrainian].

12. Слободяник, А., Могилевська, О., Парій, Л. (2024). Особливості формування фіскальної державної політики у період рецесій. *Розвиток міста*, 2 (02), 102-112. DOI: https://doi.org/10.32782/city-development.2024.2-13.

Slobodyanyk, A., Mohylevska, O., Pariy, L. (2024). Osoblyvosti formuvannya fiskal′noyi derzhavnoyi polityky u period retsesiy [Features of state fiscal policy formation during recession]. *Rozvytok mista* [City Development], 2 (02), 102–112. DOI: https://doi.org/10.32782/city-development.2024.2-13 [in Ukrainian].

13. International Monetary Fund. (2014). World Economic Outlook, October 2014: Legacies, Clouds, Uncertainties. *International Monetary Fund*. DOI: 10.5089/9781498331555.081. [in English].